

Atıf / Citation

UZUNKAYA, U. (2023). "Günah ve Tövbe: Budist Edebiyata İlişkin Eski Uygurca Fragmanlar". *Gazi Türkiyat*, 32: 25-50.

Geliş / Submitted 12.03.2023

Kabul / Accepted 14.05.2023

DOI 10.34189/gtd.32.003

GÜNAH VE TÖVBE: BUDİST EDEBİYATA İLİŞKİN ESKİ UYGURCA FRAGMANLAR*

Sin and Confession: Old Uyghur Fragments on Buddhist Literature

Uğur UZUNKAYA**

Öz

Eski Uygurca Budist edebiyat, farklı türde ve konuda birçok eseri ihtiva etmektedir. Bunlar arasında tövbe metinleri önemli bir yere sahiptir. Budist inancıya göre tövbe metinleri, ruhban sınıfından olmayan kimselerin şimdiki ve önceki yaşamlarında işlemiş oldukları günahlardan arınmak için hazırlanmıştır. Eski Uygur edebiyatında Budist külliyatla ilişkilendirilen Kşanti kılğuluk nom bitig gibi birkaç tövbe metni bulunmaktadır. Bunun yanında bugün hangi metnin parçası olduğu bağlam noksanlığından ötürü belirlenemeyen metin parçaları da bulunmaktadır. Bununla ilgili olarak, bu çalışmada daha önce neşredilmemiş ve temelde konusu suçların itirafı ve tövbe olan Eski Uygurca metin parçalarına odaklanılmıştır. Yazıda ele alınan fragmanların tamamı bugün Berlin Turfan Koleksiyonu'nda şu arşiv numaralarıyla korunmaktadır: U 2236 (T I 527; T I), U 2315 (T I 504; T I), U 2425 (T II 537), U 3009 (T II Toyoq; T II T 501), U 3123 (T II Y 59; T II Y 59.500), U 4866 (T I D 638), U 5350 (T I). Bu çalışma mezkûr yedi fragmanın yazı çevirimini ve harf çevirimini, Türkiye Türkçesine aktarmasını, metne ilişkin notlarını ve dizini de içeren sözlüğünü ihtiva etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Eski Türkçe, Eski Uygurca, Budizm, tövbe metinleri, metin neşri

Abstract

Old Uyghur Buddhist literature contains many works in different genres and subjects. Among them, the texts of confession have an important place. According to Buddhist belief, confession texts were produced to purify non-clerical people from the sins they had committed in their current and previous lives. There are several confession texts in the Old Uyghur literature, such as Kşanti kılğuluk nom bitig [The Book on How One Should Practice Confessions], is associated with the Buddhist corpus. In addition, there are also fragments on confession in Old Uyghur that cannot be determined due to the lack of context, which the text is a part of today. In this regard, this paper focuses on Old Uyghur fragments that have not been published before and whose main subject is the confession of sins. All the fragments included in the article are preserved in the Berlin Turfan Collection with the following archival numbers: U 2236 (T I 527; T I), U 2315 (T I 504; T I), U 2425 (T II 537), U 3009 (T II Toyoq; T), II T 501), U 3123 (T II Y 59; T II Y 59.500), U 4866 (T I D 638), U 5350 (T I). This study consists of these seven fragments' transcription and transliteration, translation into Turkish, notes, and dictionary including the index.

* Bu yazı, TÜBA-GEBİP programı tarafından desteklenmiştir.

** Doç. Dr., Erzurum Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Erzurum/TÜRKİYE. uguruzunkaya1@gmail.com, ORCID: 0000-0003-4534-9305

Keywords: Old Turkic, Old Uyghur, Buddhism, confession texts, text edition

GİRİŞ

Budist inanişaya mensup ruhban sınıfından olmayan kimselerin şimdiki ve önceki yaşamlarında gerçekleştirmiş oldukları günahlardan arınmak için oluşturulmuş tövbe metinleri, Uygur edebiyatı içerisinde oldukça önemli bir yere sahiptir. Bu sebeple tövbe metinleri üzerine yapılan filolojik incelemeler en az Eski Uygurca metin neşirlerinin araştırma tarihçesi kadar eskiye dayanır. Bu metinlerin bir kısmı oldukça hacimliken, bir kısmı günümüze yalnızca fragmanlar hâlinde ulaşabilmiştir. Fakat her durumda Eski Uygurca Manihaist tövbe metinleriyle mukayese edildiğinde¹, Eski Uygurca Budist tövbe metinlerinin sayıca ve hacimce daha ön planda olduğu görülmektedir.² Eski Uygurca Budist tövbe metinleri konusunda alan yazın incelendiğinde söz edilmesi gereken metinlerden ilki *Kşanti kılğuluk nom bitig'*dir. Bu eser, Çince 慈悲道場懺法 *Cibei daochang chanfa'*nın “Şefkatli Kişinin Bodhimañdasındaki Tövbe Ritüelinin Öğretisi”³ Eski Uygurcaya bir çevirisidir (krş. Wilkens 2022: 440; Zieme 2015: 876). Liang Hanedanlığı'ndan İmparator Wudi'nin (梁武帝 *Liang Wudi*) emriyle kaleme alınan eser, Eski Uygurcaya Beşbalıklı Küntsün Şali Tutuñ tarafından çevrilmiştir (Wilkens 2007: 8-9; Zieme 2015: 876). Kırk bölümden oluşan bu eserde amaç, “talihsiz durumda yaşayan varlıklara, özellikle de kişinin kendi aile üyelerine yardım sağlamaktır” (Wilkens 2022: 440). Metin, birçok tekrar ve kalıp sözlerle şekillendirilmiştir (krş. Wilkens 2022: 440-441). Eser üzerine Röhrborn (1971) filolojik bir neşir çalışması hazırlamıştır; bunun yanında Warnke bir doktora tezi (1978) ve bir makale (1983) kaleme almıştır. Eserin bütünlüklü ve Çince metinle mukayeseli bir neşri Wilkens (2007) tarafından hazırlanmıştır. Bir diğer metin *Kşanti kılmac atl(ı)g nom bitig* adını taşımaktadır. Bu Eski Uygurca eser 69 satır hacminde olup metinde dinî ritüellere ilişkin ifadeler ön plana çıkmaktadır (krş. Wilkens 2022: 438). Eserin bugün nispeten eskimiş sayılabilecek bir neşri *Türkische Turfan-Texte IV [Türkçe Turfan Metinleri IV]* içinde Bang ve Gabain (1930a: 440-444) tarafından hazırlanmıştır. Bunun yanında bu esere koşut kimi fragmanlar Shögaito (1981) tarafından neşredilmiştir. Bir diğer Eski Uygurca tövbe metni olan *Budist mümine Üdrät'in tövbesi*,

¹ Zieme (1969: 107), Budist Uygur edebiyatındaki tövbe metinlerinin kökenlerinin Manihaistlerin tövbe duası *Huastuanif'te* aranması gerektiğini belirtirken, Wilkens (2022: 438) bu konuda birkaç araştırma olmasına rağmen, Manihaist bir modelle tarihsel bir bağlantı olasılığının hâlâ belirsiz olduğunu kaydeder. Bununla birlikte Kasai (2023, § 20-39), Manihaist ve Budist tövbe metinlerini mefhum, ifade, terimler ve dil bilgisel çerçeve açısından karşılaştıran ayrıntılı bir çalışma hazırlamıştır.

² Bu çalışma kapsamında bütün Eski Uygurca Budist tövbe metinlerine değinmek mümkün olmayacağından bu konuda Wilkens'in 2003 yılında hazırladığı irili ufaklı bütün Eski Uygurca Budist tövbe metin ve metin parçalarını değerlendirdiği kataloğa ve Weber tarafından neşredilen çalışmanın “Budist Uygurca Günah İtirafı” (Weber 1999: 78-116) kısmına müracaat edilebilir.

³ Eserin Eski Uygurca tercümesi Çince Budist külliyatı oluşturan *Taishō Shinshū Daizōkyō*'nun (1909) 45. cildine dayanmaktadır (Wilkens 2007: 29).

tek bir fragmana dayanır ve ketebe kaydıyla birlikte 72 satır hacindedir. *Uigurica II* metninde Müller tarafından yayımlanmıştır (1911: 76-81). Eserin şimdiye kadar kayıp olduğu düşünülen fragmanı Rusya’da tespit edilmiştir (Pchelin ve Raschmann 2016: 11-12). Eserin ketebe kaydı Kasai (2008: 224) tarafından hazırlanmıştır. Benzer formatta hazırlanan bir diğer tövbe metni *Budist mümine Kutlug’un tövbesi* adını taşımaktadır. Bu metinde 496 Bodhisattva’ya ve Maitreya’ya değinilir (krş. Wilkens 2022: 439). Bu metin de *Uigurica II* içerisinde Müller (1911: 84-89) tarafından işlenmiştir. Eski Uygurca tövbe metinleri içerisinde anılması gereken bir diğer metin ise *Suvarṇaprabhāsasūtra* olarak bilinen *Altun Yaruk Sudur*’un beşinci bölümünde ritüel ve uygulama temelindeki tövbeye ayrılan kısımdır. Bu kısma dair ilk bilgilere Bang ve Gabain (1930b: 208-210) yer verir. Metnin *Suvarṇaprabhāsasūtra*’nın beşinci bölümünün bir versiyonu olduğunu Zieme (1985: 86-103) belirlemiştir. Bu metnin mensur bir biçimi ise Raschmann (2014: 526) tarafından tespit edilmiştir. Bir diğer tövbe metni ise *Araṇemijātaka* ismini taşımaktadır. Zieme (2001) tarafından neşredilen bu eser, Çince 慈悲水懺法 *Cibeī shuī chanfā*’nın “Merhamet Suyuna İlişkin Tövbe Öğretisi”⁴ Eski Uygurcaya tercümesidir (krş. Wilkens 2022: 441). Bir beyte bağlı aliterasyonlu biçimde kaleme alınmış son dönemden kalma manzum bir Eski Uygurca yazma da tövbe metinleri içerisinde yer almaktadır (krş. Wilkens 2022: 441). Metnin neşri Tekin (1962) ve Arat (1965: 80-101) tarafından yapılmıştır. Bunun yanında Zieme’nin (1991) de bu metin hakkında bir değerlendirmesi vardır. Uygur harfleriyle kaleme alınmış Sanskritçe bir tövbe metni de burada anılmalıdır. *Indrasena* isimli bu tövbe metni de Hartmann, Wille ve Zieme (1996) tarafından neşredilmiştir. “Metin, itirafı yapan kişi olan Indrasena’nın bir manastır geçmişine sahip olduğunu belirtmektedir” (Wilkens 2022: 441). Burada anılanlar dışında da tövbe metni olmasına karşın bu yazı çerçevesinde yalnızca öne çıkanlarla yetinilmiştir. Bu bağlamda bu çalışmada daha önce neşredilmemiş ve temelde konusu suçların itirafı ve tövbe olan Eski Uygurca metin parçaları neşredilecektir. Çalışmada ele alınan fragmanların tamamı bugün Berlin Turfan Koleksiyonu’nda şu arşiv numaralarıyla korunmaktadır: U 2236 (T I 527; T I), U 2315 (T I 504; T I), U 2425 (T II 537), U 3009 (T II Toyoq; T II T 501), U 3123 (T II Y 59; T II Y 59.500), U 4866 (T I D 638), U 5350 (T I).

Çalışmaya dâhil edilen ilk fragmanın arşiv numarası U 2236 ve buluntu işaretleri ise T I 527 ve T I’dir. Fragmanın her iki yüzünde de 5’er satır bulunmaktadır. Bu şekliyle fragman 10 satırdan oluşur. Fragmanda sayfa numaralandırması bulunmamaktadır. Yazmanın her iki sayfası da satır başlarından ve sonlarından hasarlıdır. Bunun yanı sıra metnin B sayfasının ilk satırında bütünlüklü bir sözcük oluşturamayacak birkaç harf korunabilmiştir. Fragmanın fiziksel özelliklerini içeren katalog bilgisini Raschmann (URL-1) hazırlamıştır. Bu metin parçasının öne çıkan en önemli hususiyeti kimi sözcüklerin klasik öncesi Eski Uygurca metinlerde rastlanan yazım hususiyetlerini ihtiva etmesidir. Bu konuya şu iki örnek verilebilir: *yanlag* (oku:

⁴ Eserin Eski Uygurca tercümesi Çince Budist külliyatı oluşturan *Taishō Shinshū Daizōkyō*’nun (1910) 45. cildine dayanmaktadır.

yanlığı) ve *ağarla-* (oku: *ağırla-*). Şimdiye kadar hangi metne ait olduğu belirlenemeyen bu metin parçasında, Raschmann'ın da ifade ettiği üzere, EUyg. [t]suy ayıg kılı[nç] "suç, günah", EUyg. [a]ltun pat(i)rl(i)g äli[g] "altın sadaka taşı olan bir el" ve EUyg. *agulug [y]äk içgä[k]* "zehirli şeytanlar" gibi ifadelerden söz edilir. Fragman yazının 01-10. satırlarını oluşturmaktadır.

Bu yazıdaki ikinci fragman U 2315 arşiv numarasını ve T I 504 ile T I buluntu işaretlerini taşımaktadır. Metnin A sayfasında 9, B sayfasında ise 8 satır bulunmaktadır. Fragmanın A sayfasının birinci ve dokuzuncu satırı ile B sayfasının ilk iki satırı büyük oranda hasarlıdır. Yazmada pothi deliği mevcuttur; ancak herhangi bir sayfa numaralandırması bulunmamaktadır. Fragmanın her iki yüzündeki satırların tamamı baştan ve sondan az da olsa hasarlıdır. Bu yazmaya ilişkin katalog bilgileri Raschmann (URL-2) tarafından sunulmuştur. Fragmanın bugün hangi metnin parçası olduğu belirlenememiştir; ancak yazmanın söz varlığında EUyg. *kirsiz arıg mänjisi* "safz sevinç" ve EUyg. *kalsız n[irvan] mänjisi* "sonsuz nirvāna sevinci" kavramları öne çıkmaktadır. Fragman yazının 11-27. satırlarını oluşturmaktadır.

Yazıya dâhil edilen üçüncü fragman U 2425 arşiv numarasına ve T II 537 buluntu işaretine sahiptir. Bu fragmanın her iki yüzünde de 6 satır mevcuttur. Fragmanın A sayfasının ikinci satırı ve B sayfasının da ilk satırı büyük oranda hasar görmüştür. Bununla birlikte metnin her iki sayfası da satır başlarından kısmen hasarlıdır. Bu fragmanın fiziksel özelliklerini ihtiva eden katalog bilgileri Raschmann (URL-3) tarafından sunulmuştur. Raschmann, bu yazmanın bir metin bölümünün sonuna veya bir eserin sonuna ait olabileceğini belirtir. Bugün hangi metnin parçası olduğu tespit edilemeyen bu fragmanın söz varlığında EUyg. [t](ä)ñri burhan "Buddha" ifadesiyle bir Gandharva adı olan EUyg. *açite* "Ajita"ya rastlanılmaktadır. Fragman yazının 28-39. satırlarını oluşturmaktadır.

Çalışmadaki dördüncü fragman U 3009 arşiv numarasını ve T II Toyoq ile T II T 501 buluntu işaretini taşımaktadır. Fragmanın her iki sayfasında da 5'er satır bulunmaktadır. Yazmanın B sayfası ilk ve son satırdan yoğun bir hasara maruz kalmıştır. Bununla birlikte fragmanın A sayfası satır sonundan ve B sayfası ise satır başından ve satır sonundan hasarlıdır. Fragmanın fiziksel özellikleri Raschmann (URL-4) tarafından hazırlanmıştır. Şimdiye kadar hangi metnin parçası olduğu belirlenememiş bu fragmanın söz varlığında Skt. *vipāśyanā* "hakiki iç görüş" (Edgerton 1953: 491a; Wilkens 2021: 846a) sözcüğü öne çıkmaktadır. Fragman yazının 40-49. satırlarını oluşturmaktadır.

Yazıda ele alınan beşinci fragman ise U 3123 arşiv numarasını ve T II Y 59 ile T II Y 59.500 buluntu işaretlerini taşımaktadır. Fragmanın her iki sayfasında da 6 satır yer almaktadır; bu şekliyle fragman 12 satır hacindedir. Fragmanın A sayfasının üçüncü satırı büyük oranda hasarlıdır. Bunun yanında fragmanın her iki yüzündeki her satırda belli oranda tahribat mevcuttur. Bu metin parçasına ilişkin fiziksel bilgileri Raschmann (URL-5) paylaşmıştır. Fragman, söylenen yalanların ortak bir itirafı

niteliğindeki bir tövbe metni izlenimi sunmaktadır. Söz konusu fragman yazının 50-61. satırlarını oluşturmaktadır.

Bu çalışma kapsamında yer alan altıncı fragman U 4866 arşiv numarasına ve T I D 638 buluntu işaretine sahiptir. Fragmanın yalnızca bir yüzünde metin bulunmaktadır ve bu yüz de 6 satırdan oluşmaktadır. Fragmanın ilk satırı yoğun bir hasara maruz kalmışken diğer satırlar da satır başından nispeten hasarlıdır. Fragmanın fiziksel tanımlaması Raschmann (URL-6) tarafından yapılmıştır. Raschmann, fragmanın günahların itirafıyla alakalı bir tövbe metni olabilme ihtimalinden söz eder. Bu bağlamda EUyg. *ağır ayıg kılınç* “çok kötü amel, büyük günah” sözü metnin muhtemel konusunu destekler mahiyettedir. Fragman yazının 62-67. satırlarını oluşturmaktadır.

Çalışmada yer verilen yedinci ve son fragman U 5350 arşiv numarasını ve T I buluntu işaretini taşımaktadır. Bu fragmanın her iki sayfasında da 7 satır mevcuttur. Fragmanın A sayfasının birinci ve yedinci satırları ve B sayfasının ise ilk satırı yoğun oranda hasarlıdır. Bunun yanında fragmanın A sayfasının her satırı satır başından ve B sayfasının her satırı da satır sonundan hasarlıdır. Fragmanın fiziksel özelliklerine ilişkin bilgiler Raschmann (URL-7) tarafından sunulmuştur. Bu metin parçasında konu günahlar üzerinedir; bu bağlamı, metinde geçen EUyg. *mün kadag* “suç, günah” ikilemesi doğrulamaktadır. Fragman yazının 68-81. satırlarını oluşturmaktadır.

Yukarıda genel hatlarıyla tanıtılmaya çalışılan yedi fragmanın filolojik neşri bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Bu bağlamda yazı, söz konusu Eski Uygurca fragmanların yazı çevrimini, harf çevrimini, Türkiye Türkçesine aktarımını, metne ilişkin açıklamalarını ve dizin ile sözlüğünü içermektedir. Metnin yazı çevriminde ve harf çevriminde *Uigurisches Wörterbuch*'ta sunulan ilkeler takip edilmiştir (krş. Röhrborn 1977-1998: 9-10 ve 13-14; Röhrborn 2010: XXXIII-XXXV). Metnin aktarımında bazı satırların büyük oranda hasarlı olması sebebiyle satır satır aktarım yoluna gidilmiştir. Esasen bazı durumlarda bağlamın mevcut olmaması sözcüklerin temel anlamları dışındaki anlamların tespit edilmesini zorlaştırmıştır. Yazının açıklamalar bölümünde metin restorasyonlarının gerekçelerine, yazmalarda öne çıkan imlâ hususiyetlerine, alıntı sözlerin kökenlerine ilişkin izahlara ve kimi okuma tereddütlerine değinilmiştir. Metnin bağlamı sözlük kısmı analitik dizin ile birlikte sunulmuştur. Burada yer alan madde başları metinde yer alan ve bütünlüklü korunan bütün sözcükleri ihtiva etmektedir.

ESKİ UYGURCA METİN YAZI ÇEVİRİMİ VE HARF ÇEVİRİMİ

U 2236 (T I 527; T I)

A sayfası

- (01) 01 ... .. [süz]ök köñ[ül] ...ünmāk ...
... .. /// wk kwnk// //wnm'k ...
- (02) 02 ... .. [uz]atı yanlag (oku: yanlıg) agarla... (oku: agırla...)
... .. /// 'ty y'nkl'q ''q'rl'///... ..
- (03) 03 ... .. [at] [bu]luñ bulgay ,, ...
... .. /// //lwnç pwlq'y ,, ...
- (04) 04 ... .. [t]suy ayıg kılı[nç] ... ..
... .. /swy 'yyq qyly// ... ..
- (05) 05 ... . ätö[z] ... ..
... .. // 't'w// /... ..

B sayfası

- (06) 01 ... ..
... .k/lm... ..
- (07) 02 ... .l(i)glar üçün ... ..
... .lq l'r 'wyçwn ... ..
- (08) 03 ... . ätöztä ... ..
... .çyp 't'wyz t' //... ..
- (09) 04 ... . [a]ltun pat(i)rl(i)g äli[g] ...
... . //ltwn p'trlq 'ly/ ...
- (10) 05 ... . agulug [yä]k içgä[k] ...

... /y 'qwlwq //k 'yçk' / ...

U 2315 (T I 504; T I)

A sayfası

- (11) 01 .....
...../l/.....
- (12) 02 ..... öñ.....
.....//r 'wynk/.....
- (13) 03 ..... ärdi „.....
.....//dy 'rdy „/.....
- (14) 04 ..... inçä ukmiş k(ä)rg[äk] ...
..... 'ynç' 'wqmyş krk//.....
- (15) 05 ..... [bodi]s(a)t(a)vlarnıñ törö .....
..... ///stv l'r nynk twyrw .....
......ları ärtür „ kayu .....
..... (P) l'ry 'rwr „ q' yw /.....
- (17) 07 ..... [än]ilki yeg başın[kı] .....
..... /// (P) 'ylky yyk p'ştyñ//.....
- (18) 08 ..... üçünç .....
..... 'wyçwñç .....
......k/.....

B sayfası

- (20) 01 ... ..
 ... .. kw/... ..
- (21) 02 ... ..
 ... .. qy//... ..
- (22) 03 ... .. törlüg köjüllär ... ..
 ... .. (P) twyrlwk kwnkwl l'r...
- (23) 04 ... .. içintäki tört... ..
 ... .. (P) 'yçynt'ky twyrt... ..
- (24) 05 ... kirsiz arıg mänisinä tägüräyin tep ... ..
 ... kyrsyz 'ryq m'nkysynk' t'kwr'yyn typ k//...
- (25) 06 ... bütgülük tıtagı ärür „nä üçün [te]p [tesär] ...
 ... pwyfkwllwk tylt'qy 'rwr „n' 'wyçwn //p //llll ...
- (26) 07 ... .. kalısız n[irvan] mänisinä ... ..
 ... .. /yz q'lysyz n///// m'nkysynk' ... ..
- (27) 08 ... .. larıg tem[ä]k ... .. ulug ... ..
 ... .. /l'ryq tym// ... .. /wllwq ... ..

U 2425 (T II 537)

A sayfası

- (28) 01 ... .. kamagun
 ... .. p q'm'qwn
- (29) 02 ... ..
 ... .. //dynk

- (30) 03 ... .. k[e]rtüdin kälmiş
... .. k/rtwdyn k'lmış
- (31) 04 ... .. [t](ä)ri burhan ,,
... .. /nkry pwrq'n ,,
- (32) 05 ... .. ädräm üzä
... .. 'dr'm 'wyz '
- (33) 06 ... .. hanı täg⁵
... .. /q'ny t'k
- B sayfası
- (34) 01 ... ..
... .. // t'
- (35) 02 ... .. tükätti
... .. twyk'dty
- (36) 03 ... .. [y(a)]rlıkar ,, siz
... .. /rlyq'r ,, syz
- (37) 04 ... .. bolgay siz
... .. /pwlq^ay syz
- (38) 05 ... .. [t](ä)ri burhan
... .. //ry pwrq'n
- (39) 06 ... .. açite-y-a
... .. m/ytr' 'çyty y'

⁵ Sözcük satırın üstüne yazılmıştır.

U 3009 (T II Toyoq; T II T 501)

A sayfası

- (40) 01 ... [ko]lulamak ... ..
... //lw1'm'q ... ..
- (41) 02 basutçı tetir ... ..
p'swtçy tytyr ... ..
- (42) 03 eltgäli sävmäk ... ..
'yltk'ly s'vm'k ... ..
- (43) 04 vipaşyan atl(i)g bil[ig] ... ..
vyp'sy'n 'tlq pyl//... ..
- (44) 05 ... .. üçün[ç] ... ..
... .. /wyçwn/...p ty/... ..

B sayfası

- (45) 01 ... ..
... .. /'d/...y d' ... ..
- (46) 02 ... .. bolurlar „ iki törl[üg] ...
... .. (P) pwlwr l'r „ 'yky twyrl// ...
- (47) 03 ... .. „ ikinti ... ..
... ..rwr „ 'ykynty 'rş... ..
- (48) 04 ... .. birök ... ..
... ..d/ pyrwk ... ..
- (49) 05 ... ..
... ..ç//ç ç' ... ..

U 3123 (T II Y 59; T II Y 59.500)

A sayfası

- (50) 01 ... ..garu ,, özkä asıglıg öñikä
... ..q̄...q̄rw ,, 'wyz k' ''syqlyq 'wynky k'
- (51) 02 ... .. el törö ... .. äzüglädim(i)z
... .. / 'yl twyrw ... .. / 'z wkl' dymz
- (52) 03 ... ..
... .. /.../r ,, ,,
- (53) 04 ... .. äzügl[ädim(i)z] ... ,, azu
... .. / 'z wkl///// ... .. /r ,, ''z w
- (54) 05 [ymä] ... .. ,, azu ymä ädgü ögli
/// ... .. / ,, ''z w ym' 'dkw 'wykly
- (55) 06 ... .. azu ymä äv bark ordo
... .. ''z w ym' 'vp'rq' wrdw

B sayfası

- (56) 01 [karşı] ... .. [azu y]mä yer suv bag borl-
///// ... .. /// / /m' yyr swv p'q pwrl
- (57) 02 [uk] ... .. [az]u ymä äd tavar agı barım
// ... .. /// w ym' 'd t'v'r ''qy p'rym
- (58) 03 ... [az]u ymä ... .. yılık k(a)ra
... /// w ym' y/... .. q yylqy q̄r'
- (59) 04 ... .. mnaç tayanç

- ... .. / ... .. 'yn' nç t'y'nç
- (60) 05 ... [az]u ymä ... .. [tapıgç]ı udugçı
... /// w ym' /wl/// ///y 'wdwqçy
- (61) 06 ... [azu ym]ä iç nom ... .. äzüglädim(i)z
... /// // 'yç nwm ...y/// 'z wkl' dymz

U 4866 (T I D 638)

recto

- (62) 01 ... ..
... .. //l ... ..
- (63) 02 ... .. ağır ayıg kılınç
... .. 'qyr 'yyq qylynç
- (64) 03 ... .. ,, ,, apam birök
... .. / wn ,, ,, 'p'm pyrwk
- (65) 04 ... .. yığılıp adiştit
... .. yyqylyp 'dyştıt
- (66) 05 ... [yemi]ş ıgaç kazgoklayu ,,
... .. ///ş 'yq'ç q'z q'wql' yw ,,
- (67) 06 ... .. yäk uzatı sormak
... .. y'k 'wz 'ty swrm' q'

U 5350 (T I)

A sayfası

- (68) 01 ... ..
... ..l//
- (69) 02 ... ..linçäk
... ..//lynç'k
- (70) 03 ... .. basakı
... ..l/dy p's'qy
- (71) 04 ... .. özi tişi
... .. /'wyz y tyşy
- (72) 05 ... .. [k(a)]ltı bodis(a)v(a)tlar
... .. /lty pwdysvtl'r
- (73) 06 ... .. „ ulatı
... ..y „'wl'ty
- (74) 07 ... ..
... ..d.../...
- B sayfası
- (75) 01 ... ..
/... ..
- (76) 02 ärdämin ... ..
'rd'myn ... ..
- (77) 03 mün kadag ... ..
mwyn q'd'q ... ..
- (78) 04 mün kadag ... ..
mwyn q'd'q ... ..

- (79) 05 üçünç p(a)dak ... ..
'wyçwnç pd'k ... ..
- (80) 06 nomlayur ,, ...
nwml'ywr ,, ...
- (81) 07 tükäl ... ..
twyk'l 'wy/... ..

ESKİ UYGURCA METNİN AKTARMASI

U 2236 (T I 527; T I) (A ve B sayfası)

(01) ... .. inanç (Skt. *śraddhā*) ... .. (02) ... .. daima bu şekilde saygı göster-... ..
(03) ... .. [ün] ve [se]rvet elde edecek ... .. (04) ... .. günah₂ ... .. (05) ... .. bede[n]
... .. (06) ... .. (07) ... .. için ... .. (08) ... .. bedende ... .. (09) ... .. [a]ltın kâseli
el ... .. (10) ... .. zehirli [şe]ytan₂ ...

U 2315 (T I 504; T I) (A ve B sayfası)

(11) ... .. (12) ... .. biçim ... .. (13) ... .. idi ... .. (14) ... .. böyle anlamalı. ...
(15) ... .. [Bodhi]sattvaların yasa ... .. (16) ... .. dır. Hangi ... .. (17) ... .. [en] ilki
en iyî ... .. (18) ... .. üçüncü ... .. (19) ... .. (20) ... .. (21) ... .. (22) ... ..
türlü gönüller ... .. (23) ... .. içindeki dört ... .. (24) ... .. duru₂ sevincine₂ ulaştırayım
diyerek ... .. (25) ... .. tamamlanacak sebebidir. Ne için böyledir [de]necek [olursa] ...
(26) ... .. sınırsız *n[irvāṇa]* sevincine ... .. (27) ... ..ları deme ... .. büyük ...

U 2425 (T II 537) (A ve B sayfası)

(28) ... .. hepsi (29) ... .. (30) ... .. gerçekten gelmiş (31) ... .. Buddha (32) ...
... .. fazilet ile (33) ... .. hükümdarı gibi (34) ... .. (35) ... .. tamamladı. (36) ... ..
[bu]yurur. Siz (37) ... .. olacaksınız. (38) ... .. Buddha (39) ... .. ey Ajita!

U 3009 (T II Toyoq; T II T 501) (A ve B sayfası)

(40) ... .. tefekkür ... .. (41) destekçidir. ... .. (42) refakat etmeyi sevme ... .. (43)
idrak (Skt. *vipaśyanā*) denen bil[gi] ... .. (44) ... .. üçüncü ... .. (45) ... .. (46) ... ..
olurlar. İki tür[lü] ... .. (47) ... .. ikinci ... .. (48) ... .. fakat ... .. (49) ... ..

U 3123 (T II Y 59; T II Y 59.500) (A ve B sayfası)

(50) ... .. kendisine faydalı başkasına (51) ... .. hükümdarlık₂ ... .. yalan söyledik.
(52) ... .. (53) ... .. yalan söyl[edik]. ... .. Veyahut (54) [da] ... .. veyahut da iyi niyetli

(55) ... .. veyahut da ev₂, saray₂ (56) ... [veyahut d]a yeryüzü, bağ₂ (57) ... .. [veya]ut da mal mülk, servet₂ (58) ... [veyahu]t da ... hayvan₂ (59) ... .. güvenilir kişiz (60) ... [veyahu]t da ... hizmetçiz (61) ... [veyahut d]a ezoterik öğreti (yani, Budizm) ... yalan söyledik.

U 4866 (T I D 638) (recto)

(62) ... .. (63) ... .. çok kötü amel (64) ... .. eğer (65) ... .. yığılıp büyü gücü (Skt. *adhiṣṭhita*) (66) ... .. meyve ağacı dikerek (67) ... .. şeytan her zaman emerek boşaltma

U 5350 (T I) (A ve B sayfası)

(68) ... .. (69) ... .. (70) ... .. sonraki (71) ... .. kendisi dışı (72) ... .. [öyle] ki Bodhisattvalar (73) ... .. ve benzeri (74) ... .. (75) ... .. (76) faziletini ... .. (77) günah₂ ... .. (78) günah₂ ... .. (79) üçüncü mısra ... .. (80) vaaz verir. ... .. (81) eksiksiz ... ..

ESKİ UYGURCA METNE İLİŞKİN AÇIKLAMALAR

(01) [süz]ök köñ[ül]: Bu restorasyon için krş. *süzök köñülün tıñl(a)gıl* (Wilkens 2016: 288⁰¹⁵⁴⁸). EUyg. bu ifade Skt. *śraddhā*'nın "inanç, iman, güven" (Monier-Williams, 1899: 1095c; ayrıca krş. Wilkens 2021: 639b) eş değeridir.

(02) [uz]latı: Bu restorasyon için *ulati* "ve benzeri, ve diğerleri" (Clauson 1972: 134a; Nadalyayev vd. 1969: 609b; Wilkens 2021: 791a) da düşünülebilirdi; fakat metinde <'ty> harfleri bir önceki harften ayrı yazıldığından kendisinden önceki harfin <z> olduğu kanaatini güçlendirmektedir. Bu sebeple *uzatı* "daima, her zaman" (Clauson 1972: 282b; Nadalyayev vd. 1969: 620b; Erdal 1991: 253; Wilkens 2021: 812a) okuması tercih edilmiştir.

(02) *yanlag*: EUyg. *yanlag*, *yanlıg* "bu şekilde" (Clauson 1972: 950b; Nadalyayev vd. 1969: 234b; Erdal 1991: 142; Wilkens 2021: 864a) sözünün eski bir yazım şeklidir. *yanlag* ifadesi için krş. *nä yanlag ädgü törölär üstälür* (Geng, Klimkeit ve Laut 1988: 340^{16b-27-28}).

(02) *agarla...*: EUyg. *agarla-*, *agırla-* "hürmetlerini sunmak, saygı göstermek" (Clauson 1972: 94a; Nadalyayev vd. 1969: 19b; Röhrborn 1977-1998: 67b; Erdal 1991: 430; Wilkens 2021: 19a; Röhrborn 2010: 22) fiilinin eski bir yazım şeklidir. *agarla-* ifadesi için krş. *säkiz tümän tört miñ bramanlar birlä burhanka aymanmakın br(a)hmavati hatunug ayayur agarlayurlar* (Geng, Klimkeit ve Laut 1988: 323^{3a-12-15}).

(04) [at] [bu]lunç: Bu restorasyon tamamen *at bulunç* "ün ve zenginlik" (Wilkens 2021: 78b) ifadesi temelinde yapılmıştır.

(04) [t]suy ayıg kılı[nç]: Bu restorasyon tamamen *tsuy ayıg kılınç* “günah” (Şen 2002: 298; Wilkens 2021: 751a) ifadesi temelinde yapılmıştır. Bu ifade için ayrıca krş. *tsuy ayıg kılın[ç][larıg] tıdgalı* (Wilkens 2016: 252⁰⁰⁸⁷⁵⁻⁰⁰⁸⁷⁶).

(09) [a]ltun pat(i)rl(i)g äli[g]: Bu ifadede geçen EUyg. *pat(i)r* sözcüğü kökeni itibarıyla Skt. *pātra*’ya “kâse, dilenci kâsesi, sadaka kâsesi” (Monier-Williams, 1899: 613a; Edgerton 1953: 340b) dayanmaktadır, bununla birlikte sözcük Toharcanın A diyalektinde *pātār* (Poucha 1955: 166) ve Soğdcada *p’tr* (Wilkens 2021: 554a) biçiminde tanıklanmıştır.

(10) [y]äk içgäk[k]: Bu restorasyon tamamen *yäk içgäk* “şeytan, cin” (Şen 2002: 351; Ölmez 2017: 303; Karaman 2022: 395) ikilemesi temelinde gerçekleştirilmiştir.

(26) kalısız n[irvan] mänjisiñä: Bu restorasyon için krş. *ençgölüg mänjölüg ürüg amıl kalısız nirvan mänjisi* (Wilkens 2021: 258a).

(38) [t(ä)ñ]ri burhan: Bu restorasyon için krş. 31. satır.

(39) açite: EUyg. da “Bodhisattva Maitreya’yı sevdiği için rahip olan bir tanrı oğlu (?) Sakyamuni Buddha’nın zamanındaki bir rahibin adı” (Röhrborn 2015: 12; Wilkens 2021, 5a) anlamındaki bu sözcük kökeni itibarıyla Skt. *ajita*’ya (Monier-Williams, 1899: 10b; Edgerton 1953: 7b) dayanmaktadır, bununla birlikte sözcük Toharcanın B diyalektinde *ajite* “zındık bir üstadın adı” (Adams 2013: 7) biçiminde tanıklanmıştır.

(43) vipaşyan: EUyg. bu ifade Skt. *vipāśyanā*’ya “hakiki iç görü” (Edgerton 1953: 491a; Wilkens 2021: 846a) dayanmaktadır.

(53) äzüg/[ädim(i)z]: Bu restorasyon için krş. 31. satır.

(55-56) ordo [karşı]: Bu restorasyon tamamen *ordo karşı* “saray, köşk” (Şen 2002: 204; Ölmez 2017: 279; Karaman 2022: 255) ikilemesi temelinde gerçekleştirilmiştir.

(56-57) bağ borl[uk]: Bu restorasyon tamamen *bağ borluk* “bağ bahçe” (Şen 2002: 51; Ölmez 2017: 255; Karaman 2022: 446) ikilemesi temelinde gerçekleştirilmiştir.

(60) [tapıgç]ı udugçı: Bu restorasyon tamamen *tapıgçı udugçı* “hizmetçi” (Şen 2002: 266; Wilkens 2021: 674a; Karaman 2022: 307) ikilemesi temelinde gerçekleştirilmiştir.

(65) adıştit: EUyg. bu sözcük “(kişinin kendisinin ya da başka birinin karması hakkında) büyü gücü, büyü ile kontrol etme” (Röhrborn 2015: 36; ayrıca krş. Wilkens 2021: 13a) anlamında olup Skt. *adhiṣṭhita*’ya (Monier-Williams, 1899: 16b; Edgerton 1953: 22b) sözüne dayanır. Sözcük, Toharcanın B diyalektinde de *adhiṣṭhit* “kontrolünü ele almak, üzerinde (sihirli) kontrol uygulamak” (Adams 2013: 11) biçiminde tanıklanmıştır.

(66) [yemi]ş ıgaç: Bu restorasyon tamamen *yemiş ıgaç* “meyve ağacı” (Wilkens 2021: 888b) ikilemesi temelinde gerçekleştirilmiştir.

(66) **kazgokla-yu**: Metindeki yazım dikkate alındığında <q̄z q̄wql'yw> harfleri tespit edilmektedir. Buradaki harfler *kazgoklayu* gibi bir okumayı mümkün kılmaktadır. *kazgokla*- fiili daha evvel tespit edilmiş bir fiil olmamakla birlikte *kazgok* "kazık" (Clauson 1972: 682a; Nadalyayev vd. 1969: 439b; Wilkens 2021: 351b) sözünün üzerine gelen isimden fiil yapma eki {-IA-} ile birlikte "kazık çakmak, dikmek" anlamında olduğu düşünülebilir (krş. *talgok* "çivi", *talgokla*- "çivi çakmak" bk. Wilkens 2021: 666b); fakat her durumda bu okuma ve anlamlandırmaya bağlam yetersizliği sebebiyle ihtiyatla yaklaşılmalıdır.

(76) **mün kadag**: EUyg. bu ikileme "günah, suç" (Şen 2002: 195; Ölmez 2017: 278; Karaman 2022: 247) anlamlarındadır.

SÖZLÜK VE DİZİN

A

açite < Toh. B *ajite* < Skt. *ajita* "bir Gandharva'nın adı" *a.-y-a* 39

adiştit < Toh. B *adhiştit* < Skt. *adhişhita* "büyü gücü" *a.* 65

agarla- (*oku: ağırla-*) "saygı göstermek" *a.* 02

agı "mal, mülk, servet" *a. barım* "servet" 57

agır "çok" *a. ayıg kılınç* 63

agulug "zehirli" *a. [yäk içgä[k]* 10

[a]ltun "altın" [*a. pat(i)rl(i)g äli[g]*] 09

apam "eğer" *a. birök* 64

arıg "temiz, duru" *kirsiz a. "duru"* 24

asıglıg "faydalı" *a. öñikä* 50

[at] "ün" [*a. [bu]lunç bulgay*] 03

atl(i)g "denen" *vipaşyan a. bil[ig]* 43

ayıg "kötü" *a. kılınç* 63; *a. kılı[nç]* 04

azu, [az]u, [az]u, [azu] "veyahut" *a. ymä* "veyahut da" 54, 55; *a. [ymä]* 53; [*a. ymä*] 57, 58, 60; [*a. [y]mä*] 56; [*a. [ym]ä*] 61

B

bag "bağ, bahçe" *b. borl[uk]* "bağ, bahçe" 56

barım "mal, mülk, varlık" *agı b. "servet"* 57

bark “ev” *äv* b. “ev bark” 55

baştın[kı] “en iyi, baştaki” [*āñ*]ilki yeg b. 17

basakı “sonraki” b. 70

basutçı “yardımcı, destekçi” b. 41

bil[ig] “bilgi” *vipaşyan atl(i)g* b. 43

birök “ama, fakat” b. 48; *apam* b. “eğer” 64

[bodi]s(a)t(a)v < Soğd. *pwδystβ* ~ *pwtystβ* < Skt. *bodhisattva* “Bodhisattva, Buddha adayı, Buddha olacak kimse” [*b*].+*larmın* 15 → **bodis(a)v(a)t**

bodis(a)v(a)t < Soğd. *pwδystβ* ~ *pwtystβ* < Skt. *bodhisattva* “Bodhisattva, Buddha adayı, Buddha olacak kimse” b.+*lar* 72 → **[bodi]s(a)t(a)v**

bol- “olmak” b.-*gaysiz* 37; b.-*urlar* 46

borl[uk] “bağ, bahçe” *bag* b. “bağ, bahçe” 56

bul- “elde etmek” [*at*] [*bu*]lunç b.-*gay* 03

[bu]lunç “servet” [*at*] [*b*]. *bulgay* 03

burhan “Buddha” [*t*](*ä*)*ri* b. 31; [*t*](*ä*)*ri* b. 38

büt- “tamamlanmak” b.-*gülük* 25

Ä

äd “mal, mülk” *ä. tavar* “mal mülk” 57

ädgü “iyi” *ä. ögli* 54

ädräm “fazilet” *ä. 32*

äli[g] “el” [*a*]ltun *pat(i)rl(i)g* *ä. 09*

[äñ]ilki “ilk, en ilk” [*ä*]. *yeg baştın[kı]* 17

är- “yardımcı eylem, -dir” *ä.-di* 13; *ä.-ür* 16, 25

ärdäm “erdem, fazilet” *ä.+in* 76

ätöz, ätö[z] “beden” *ä. 05; ä.+tä* 08

äv “ev” *ä. bark* “ev bark” 55

üzüglä-, üzügl[ä]- “yalan söylemek” *ä.-dim(i)z* 51, 61; *ä.-[dim(i)z]* 53

E

el “devlet, ülke” *e. törö* “hükümdarlık” 51

elt- "refakat etmek" *e.-gäli sävmäk* 42

H

han "han, hükümdar" *h.+ı* 33

I

ıgaç "ağaç" *i.* 66

ımanç "güvenilir kişi" *i. tayanç* "güvenilir kişiz" 59

İ

iç "iç" *i. nom* 61; *i.+intäki* 23

içgä[k] "şeytan" *[yäk i. "şeytan"* 10

iki "iki" *i. törl[üg]* 46

ikinti "ikinci" *i.* 47

inçä "böyle, bu şekilde" *i. ukmış k(ä)rg[äk]* 14

K

kadag "suç, günah" *mün k. "günah"* 77, 78

kalısız "sınırsız, sonsuz" *k. n[irvan] mänjisiñä* 26

kamagun "hepsi" *k.* 28

[k(a)]ltı "şöyle ki" *[k].* 72

k(a)ra "hayvan, davar, mal" *yılık k. "hayvan"* 58

[karşı] "saray" *ordo [k]. "saray"* 56

kayu "hangi" *k.* 16

kazgokla- (?) "dikmek (?), kazık çakmak" *k.* 66

käl- "gelmek" *k[e]rtüdin k.-miş* 30

k(ä)rg[äk] "gerek" *inçä ukmış k.* 14

k[e]rtü "doğru" *k.+din kälmiş* 30

kılınç, kılı[nç] "amel" *agır ayıg k.* 63; *[t]suy ayıg k.* 04

kırsız "temiz, saf, duru" *k. arıg mänjisiñä tägüräyin* 24

[ko]lulamak "tefekür" *[k].* 40

könül, köñ[ül] "gönül; inanç" *k.+lär* 22; *[süz]ök k.* 01

M

māñi “sevinç” *kirsiz arıç m.+siñä* 24; *kalısız n[irvan] m.+siñä* 26

mün “günah, suç” *m. kadag “günah2”* 77, 78

N

nä “ne” *n. üçün [te]p [tesär]* 25

n[irvan] < Soğd. *nyrβ'n*, Toh. A ve Toh. B *nerwām* < Skt. *nirvāṇa* “kurtuluş” *kalısız n. māñisiñä* 26

nom < Soğd. *nwm* < Grek. *nomos* “öğreti, dinî kaide” (~ Skt. *dharma*) *iç n.* 61

nomla- “vaaz vermek” *n.-yur* 80

O

ordo “saray” *o. [karşı] “saray2”* 55

Ö

ö- “düşünmek” *ädgü ö.-gli* 54

öñ “şekil” *ö.* 12

öñi “başka” *özkü asıglıç ö.+kü* 50

öz “kendî” *ö.+i tişi* 71; *ö.+kü asıglıç öñikü* 50

P

p(a)dak < Soğd. *pōkh, p'ō'k* < Skt. *pādaka* “mısra, dize, şiir” *p.* 79

pat(i)rl(i)g “kâseli, sadaka taşı olan” *[a]ltun p. äli[g]* 09

S

sävämäk “sevme” *eltgüli s.* 42

siz “siz” *s.* 36

sormak “emerek boşaltma” *yäk uzatı s.* 67

suv “su” *yer s. “yeryüzü”* 56

[süz]ök “temiz, saf, duru” *[s]. köñ[ül]* 01

T

[tapıç]lı “hizmetçi” *[t]. udugçı “hizmetçi2”* 60

tavar “mal, mülk” *äd t. “mal mülk”* 57

- tayanç** “yardımcı, destek” *manç t.* “güvenilir kişi” 59
- täg** “gibi” *t.* 33
- tägür-** “ulaştırmak” *kirsiz arıg mänisiñä t.-äyin* 24
- [t](ä)ñri, [t(ä)ñ]ri** “Tanrı” [*t.*] *burhan* 31, 38
- te-, [te]-** “demek, söylemek” *t.-p* 24; [*t.*]-*p* 25; [*t.*]-[*sär*] 25
- tem[ä]k** “deme, söyleme” *t.* 27
- tet-** “(-Ir ekiyle beraber) *tetir* {-DIr} bildirme, kopula” *t.-ir* 41
- tıltag** “sebepl” *t.+ı* 25
- tişi** “dişi” *özi t.* 71
- törlüg, törl[üg]** “türlü” *t.* 22; *iki t.* 46
- törö** “yasa, töre” *t.* 15; *el törö* 51
- tört** “dört” *t.* 23
- [t]suy** < Çin. 罪 *zui* “günah, suç” [*t.*] *ayıg kılı[nç]* “günah” 04
- tükäl** “eksiksiz, tam” *t.* 81
- tükät-** “tamamlamak” *t.-ti* 35
- U**
- udugçı** “hizmetçi” [*tapıgç*] *ı u.* “hizmetçi” 60
- uk-** “anlamak, bilmek” *inçä u.-mış k(ä)rg[äk]* 14
- ulatı** “ve benzeri” *u.* 73
- ılug** “büyük” *u.* 27
- uzatı, [uz]atı** “daima, her zaman” *u.* 67; [*u.*] 02
- Ü**
- üçün** “için” *ü.* 07, *nä ü.* 25
- üçünç, üçünç, üçün[ç]** “üçüncü” *ü.* 18, 44, 79
- üzä** “ile” *ü.* 32
- V**
- vipaşyan** << Skt. *vipaşyanā* “düşünce, anlayış, idrak” *v. atl(ı)g bil[ig]* 43
- Y**

- yanlag** (*oku: yanlıg*) “bu şekilde” *y.* 02
[y(a)]rlıka- “buyurmak, emretmek” *[y].-r* 36
yäk, [yäk] “şeytan” *y.* 67; *[y]. içgä[k]* “şeytan” 10
yeg “daha iyi” *[äŋ]ilki y. baştın[kı]* 17
[yemi]ş “meyve, yemiş” *[y].* 66
yer “yer” *y. suv* “yeryüzü” 56
yıgıl- “yığılmak” *y.-ıp* 65
yılki “hayvan” *y. k(a)ra* “hayvan” 58
ymä, [ymä], [ym]ä, [ymä] “dahi, da, de” *y.* 54, 55, 57, 58, 60; *[y].* 54, 56, 61

SONUÇ

Bugün tamamı Berlin Turfan Koleksiyonu’nda korunan esasen günah, günahların itirafı ve tövbe konularını ele alan yedi fragman temelinde ortaya konan bu yazının sonuçları, şu şekilde somutlaştırılabilir: (1) Bu yazı ile 81 satır hacmindeki Eski Uygurca metin Türk dili araştırmalarına veri olarak sunulmuştur; ancak metinde yer alan 14 satır yoğun hasara maruz kaldığından yalnızca harf çevrimlerine yer verilmiştir. (2) Metnin sözlük kısmında 118 madde başı belirlenmiştir. Bu madde başlarından 15’ini (% 12.71) fiil kök ve gövdesi oluşturmaktayken, 103’ünü (% 87.28) isim kök ve gövdesi oluşturmaktadır. (3) Metnin genel söz varlığı değerlendirildiğinde, 8 (% 6.77) alıntı sözcük tespit edilmiştir. (4) Bu alıntı sözcüklerden 2’si (% 25) Toharca üzerinden alıntılanmış Sanskritçe kökenli (*açite* ve *adiştit*) sözcüklerdir. (5) Çalışmada Soğdca üzerinden alıntılanan Sanskritçe kökenli 2 (% 25) sözcük (*bodis(a)t(a)v ~ bodis(a)v(a)t* ve *p(a)dak*) tespit edilmiştir. (6) Bunun yanında Soğdca veya Toharca üzerinden Eski Uygurcaya alıntılanmış Sanskritçe kökenli 1 (% 12.5) sözcük (*n[irvan]*) tanıklanmıştır. (7) Grekçe kökenli olup Soğdca üzerinden alıntılanan 1 (% 12.5) sözcük (*nom*) belirlenmiştir. (8) Metinde Çince üzerinden doğrudan alıntılanan 1 (% 12.5) sözcük (*[t]suy*) tanıklanmışken, Sanskritçe kökenli olup da hangi dil üzerinden alıntılanıldığı belirsiz olan 1 (% 12.5) sözcük (*vipaşyan*) belirlenebilmiştir. Bu yazı ile, Orta Asya Türk Budizmi’nin anlaşılmasına metin neşri yoluyla son derece küçük bir katkı sunulmak istenmiştir.

İŞARETLER VE KISALTMALAR

(P)	pothī deliği
#	madde başı
...2	ikileme
... ..	Metindeki hasarlı kısımlara işaret eder.
bk.	bakınız
Çin.	Çince
ETü.	Eski Türkçe
EUyg.	Eski Uygurca
krş.	karşılaştırınız
o. F.	ohne Fundsigle [= Fragmanın bulunduğu yeri gösterir işaret mevcut değil]
Skt.	Sanskritçe
Soğd.	Soğdca
Toh. A	Toharcanın A diyalekti
Toh. B	Toharcanın B diyalekti

KAYNAKÇA

- ADAMS, D. Q. (2013). *A Dictionary of Tocharian B. Revised and Greatly Enlarged Vol. 1-2*. Amsterdam ve New York: Rodopi.
- ARAT, R. R. (1965). *Eski Türk Şiiri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- BANG, W., GABAIN, A. von (1930a). "Türkische Turfan-Texte IV. Ein neues uigurisches Sündenbekenntnis". *Sitzungsberichte der Preussischen Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-historische Klasse*, 24: 432-450.
- BANG, W., GABAIN, A. von (1930b). "Uigurische Studien". *Ungarische Jahrbücher*, 10: 193-210.
- CLAUSON, S. G. (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*. Oxford: Oxford at the Clarendon Press.

- EDGERTON, F. (1953). *Buddhist Hybrid Sanskrit Grammar and Dictionary Vol. II: Dictionary*. New Haven: Yale University Press.
- ERDAL, Marcel (1991). *Old Turkic Word Formation. A Functional Approach to the Lexicon Vol. I-II*. Wiesbaden: Harrassowitz.
- GENG, S., KLIMKEIT, H.-J., LAUT, J. P. (1988). "Das erscheinen des Bodhisattva: Das 11. Kapitel der Hami-Handschrift der Maitrisimit". *Altorientalische Forschungen*, 15: 315-366.
- GHARIB, B. (1995). *Sogdian Dictionary: Sogdian-Persian-English*. Tehran: Farhangan.
- HARTMANN, J.-U., WILLE, K., ZIEME, P. (1996). "Indrasenas Beichte". *Berliner Indologische Studien*, 9/10: 203-216.
- KARAMAN, A. (2022). *Eski Türkçede İkilemeler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- KASAI, Y. (2008). *Die uigurischen buddhistischen Kolophone*. Turnhout: Brepols.
- KASAI, Y. (2023). "Manichaeism and Buddhism in Contact: The Significance of the Uyghur History and Its Literary Tradition". *Entangled Religions*, 14/2, <https://doi.org/10.46586/er.14.2023.9645> (12.03.2023).
- MONIER-WILLIAMS, M. (1899). *A Sanskrit-English Dictionary*. Oxford: Oxford University Press.
- MÜLLER, F. W. K. (1911). *Uigurica II*. Berlin: Verlag der Königlichen Akademie der Wissenschaften.
- NADALYAYEV, V. M., NASILOV, D. M., TENİŞEV, E. R., ŞÇERBAK, A. M. (1969). *Drevnetyurkskiy Slovar'*. Leningrad: Izdat. Nauka, Leningradskoe Otd.
- ÖLMEZ, M. (2017). "Eski Uygurca İkilemeler Üzerine". *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı – Belleten*, 65/2: 243-311.
- PCHÉLIN, N., RASCHMANN, S.-C. (2016). "Turfan Manuscripts in the State Hermitage: A Rediscovery". *Written Monuments of the Orient*, 2/2: 3-43.
- POUCHA, P. (1955). *Institutiones Linguae Tocharicae. Pars I: Thesaurus Linguae Tocharicae Dialecti A*. Praha: Statni Pedagogicke Nakladatelstvi.
- RASCHMANN, S.-C. (2014). "What do we Know About the Use of Manuscripts Among the Old Uighurs in the Turfan Region?". *Eurasian Studies*, 12: 523-540.
- RÖHRBORN, K. (1971). *Eine uigurische Totenmesse: Text, Übersetzung, Kommentar*. Berlin: Akademie Verlag.
- RÖHRBORN, K. (1977-1998). *Uigurisches Wörterbuch. Sprachmaterial der vorislamischen türkischen Texte aus Zentralasien 1-6*. Wiesbaden: Steiner.
- RÖHRBORN, K. (2010). *Uigurisches Wörterbuch. Sprachmaterial der vorislamischen türkischen Texte aus Zentralasien. Neubearbeitung. I. Verben. Band. 1: ab- - äzüglä-*. Stuttgart: Steiner.
- RÖHRBORN, K. (2015). *Uigurisches Wörterbuch. Sprachmaterial der vorislamischen türkischen Texte aus Zentralasien. Neubearbeitung. II. Nomina-Pronomina-Partikel. Band 1: a-asvık*. Stuttgart: Steiner.
- SHÖGAITO, M. (1981). "Ein uigurisches Fragment eines Beichttextes". *Scholia: Beiträge zur Turkologie und Zentralasienkunde Annemarie von Gabain zum 80. Geburtstag am 4. Juli 1981 dargebracht von Kollegen, Freunden und Schülern*. Wiesbaden: Harrassowitz, 163-169.
- ŞEN S. (2002). *Eski Uygur Türkçesinde İkilemeler*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- TEKİN, Ş. (1962). "Prosodische Erklärung eines uigurischen Textes". *Ural-Altäische Jahrbücher*, XXXIV/1-2: 100-106.
- WARNKE, I. (1978). *Eine buddhistische Lehrschrift über das Bekennen der Sünden, Fragmente der uigurischen Version des Cibeidochang-chanfa*, (Yayımlanmamış doktora tezi). Berlin Bilimler Akademisi.

- WARNKE, I. (1983). "Fragmente des 25. und 26. Kapitels des Kšanti qılγuluq nom bitig". *Altorientalische Forschungen*, 10/1-2: 243-268.
- WEBER, C. (1999). *Buddhistische Beichten in Indien und bei den Uiguren unter besonderer Berücksichtigung der uigurischen Laienbeichte und ihrer Beziehung zum Manichäismus*. Wiesbaden: Harrassowitz.
- WILKENS, J. (2003). *Altürkische Handschriften Teil 9: Buddhistische Beichttexte*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag.
- WILKENS, J. (2007). *Das Buch von der Sündentilgung. Edition des alttürkisch-buddhistischen Kšanti Kılγuluk Nom Bitig Teil 1-2*. Turnhout: Brepols.
- WILKENS, J. (2016). *Buddhistische Erzählungen aus dem alten Zentralasien: Edition der altuigurischen Daşakarmapathāvādānamālā Teil 1-3*. Turnhout: Brepols.
- WILKENS, J. (2021). *Handwörterbuch des Altuigurischen: Altuigurisch – Deutsch – Türkisch / Eski Uyğurcamın El Sözlüğü: Eski Uyğurca – Almanca – Türkçe*. Göttingen: Universitätsverlag Göttingen.
- WILKENS, J. (2022). "Practice and Rituals in Uyghur Buddhist Texts: A Preliminary Appraisal". *Buddhism in Central Asia II: Practices and Rituals, Visual and Material Transfer*. Leiden ve Boston: Brill, 430-464.
- ZIEME, P. (1969). "Ein uigurisches Sündenbekenntnis". *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, 22/1: 107-121.
- ZIEME, P. (1985). *Stabreimdichtungen der Uiguren*. Berlin: Buddhistische Akademie Verlag.
- ZIEME, P. (1991). *Die Stabreimtexte der Uiguren von Turfan und Dunhuang: Studien zur alttürkischen Dichtung*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- ZIEME, P. (2001). "Arañemi-Jātaka und ein Sündenbekenntnistext in einer alttürkischen Sammelhandschrift". *De Dunhuang à Istanbul: Hommage à James Russell Hamilton*. Turnhout: Brepols, 401-433.
- ZIEME, P. (2015). "Local Literatures: Uighur". *Brill's Encyclopedia of Buddhism, Vol. I: Literature and Languages*. Leiden ve Boston: Brill, 871-882.

Elektronik Kaynaklar

- U 2236 (T I 527; T I) A sayfası: <https://turfan.bbaw.de/dta/u/images/u2236seite1.jpg> B sayfası: <https://turfan.bbaw.de/dta/u/images/u2236seite2.jpg> (Erişim tarihi: 09.03.2023)
- U 2315 (T I 504; T I) A sayfası: <https://turfan.bbaw.de/dta/u/images/u2315seite1.jpg> B sayfası: <https://turfan.bbaw.de/dta/u/images/u2315seite2.jpg> (Erişim tarihi: 09.03.2023)
- U 2425 (T II 537) A sayfası: <https://turfan.bbaw.de/dta/u/images/u2425seite2.jpg> B sayfası: <https://turfan.bbaw.de/dta/u/images/u2425seite1.jpg> (Erişim tarihi: 09.03.2023)
- U 3009 (T II Toyoq; T II T 501) A sayfası: <https://turfan.bbaw.de/dta/u/images/u3009seite1.jpg> B sayfası: <https://turfan.bbaw.de/dta/u/images/u3009seite2.jpg> (Erişim tarihi: 09.03.2023)
- U 3123 (T II Y 59; T II Y 59.500) A sayfası: <https://turfan.bbaw.de/dta/u/images/u3123seite2.jpg> B sayfası: <https://turfan.bbaw.de/dta/u/images/u3123seite1.jpg> (Erişim tarihi: 09.03.2023)
- U 4866 (T I D 638) recto: <https://turfan.bbaw.de/dta/u/images/u4866seite1.jpg> (Erişim tarihi: 09.03.2023)
- U5350 (T I) A sayfası: <https://turfan.bbaw.de/dta/u/images/u5350seite1.jpg> B sayfası: <https://turfan.bbaw.de/dta/u/images/u5350seite2.jpg> (Erişim tarihi: 09.03.2023)
- URL-1:https://orient-mss.kohd.adw-goe.de/receive/KOHDOldUyğurMSBook_manuscript_00001718 (Erişim tarihi: 09.03.2023)
- URL-2:https://orient-mss.kohd.adw-goe.de/receive/KOHDOldUyğurMSBook_manuscript_00001822 (Erişim tarihi: 09.03.2023)
- URL-3:https://orient-mss.kohd.adw-goe.de/receive/KOHDOldUyğurMSBook_manuscript_00001991 (Erişim tarihi: 09.03.2023)
- URL-4:https://orient-mss.kohd.adw-goe.de/receive/KOHDOldUyğurMSBook_manuscript_00000564 (Erişim tarihi: 09.03.2023)

URL-5:https://orient-mss.kohd.adw-goe.de/receive/KOHDOldUygurMSBook_manuscript_00001116 (Erişim tarihi: 09.03.2023)

URL-6:https://orient-mss.kohd.adw-goe.de/receive/KOHDOldUygurMSBook_manuscript_00001264 (Erişim tarihi: 09.03.2023)

URL-7:https://orient-mss.kohd.adw-goe.de/receive/KOHDOldUygurMSBook_manuscript_00000915 (Erişim tarihi: 09.03.2023).